

burne, Hans Küng, Elizabeth Anscombe és mások), továbbá, hogy saját életművét tudatosan a magyar vallásfilozófia élő hagyományába ágyazza bele (amelyet olyan személyek testesítenek meg, mint Kovács Ödön, Böhm Károly, Pauler Ákos, Brandenstein Béla, Hamvas Béla, Gondos-Grünhut László, Molnár Tamás, Bolberitz Pál, Nyíri Tamás, Turay Alfréd és Fila Béla).

Mezei gondolati útját számos hazai és külföldi publikáció szegélyezi. (Vallás)filozófiai nézeteinek kifejtéséhez immár évtizedek óta használ olyan eredeti fogalmakat, mint a „prototeológia”, a „revelációfilozófia” és a „vallásbölcselet” (ez utóbbi a vallásfilozófiától hangsúlyosan megkülönböztetett értelemben). Ebben a kötetben azonban mintha újabb lépést tenne előre az eddig megtett úton: Vető Miklós filozófiáját ugyanis egy ponton az „újdonságfilozófia” fogalmával jellemzi (58.). A kötetet olvasva pedig joggal merül fel a gyanú, hogy itt egyúttal ön-jellemzésről is szó van, hisz’ a szerző maga hangsúlyozza: „Minden valós gondolkodás [valójában egy olyan] [...] mozgásban áll fenn, aminek funkciója: a valóság megújítása” (128.).

Lehet egyetérteni vagy nem érteni egyet a szerző vallásfilozófiai koncepciójával – nyíltan teológiai referenciákkal dolgozó filozofálásával, Heideggerre emlékeztető etimológiai elemzéseivel vagy éppen esetenként szerénytelen stílusával (amelyet egyébként mintha maga a szerző is érzékelné: vö. 208.) –, egyvalamit azonban nem lehet kétségbe vonni: Mezei eredeti gondolkodó, aki a mai globális filozófiai horizonton tájékozódik. Arra a nyitott katolicizmusra pedig, amit ezen legutóbbi kötete is képvisel, manapság óriási szükség van. Hiszen – mint találóan írja – „[m]a [valóban] a világvallások, a világkultúrák teljesítményét kell befogadni, mindezt az egységesülő emberiség összefüggésében érteni és értelmezni, mindvégig tekintettel az evangé-

lium örök igazságára” (20.). S ha valaki el-lene vetné, hogy már ez a megfogalmazás is metafizikai alapokról árulkodik (és ennyiben nem következetesen fenomenológiai)? Nos, a (vallás)filozófia sokszínű diszciplína.

Mezei Balázs új kötete jelentős hozzájárulás a magyar filozófiai diskurzushoz: maradandó érdeme, hogy az európai szellemi közlélethez kapcsol bennünket.

Patsch Ferenc SJ

Szombath Attila:
Az élet értelmetlensége és értelme
Kairosz, Budapest, 2025

Tisztelegnem kell a Kairosz Kiadó előtt, ismét, mint megannyiszor, bizonyította értékteremtő hozzájárulását szellemi kultúránkhoz. Neki köszönhetjük e rövid monográfia megjelenését, amely figyelemreméltó gondolkodói igényességgel és érzékenységgel járja körbe azt a kérdést, amely emberi életünk során újra és újra kikerülhetetlenül tör felszínre életünk törésvonalain keresztül. A kötet méretében és terjedelmében igazodik a kiadó szokásos kiadványaihoz. Sem túl vaskos, sem túl sovány, éppen hordozható, olvasható terjedelem bő kettőszáz oldalon. Borítóján a prehistorikus barlangfestészet kedvenc témája, a vörösökkel festett kéz. Pontosabban kezek tömege, amelyek megdöbbentő dinamikával és kifejezőerővel törnek valahová felfelé. Nehéz eldönteni, hogy a tenyerek a barlang üres és sötét terét markolják-e céltalanul, vagy a gesztusok valóban tartanak valami felé, és kifejeznek valamiféle nehezen megragadható, de számukra becses jelentést.

A kötet szerzője két évtizede tanít filozófiát egyetemistáknak (PPKE-BTK), alkotó tevékenységét eddig leginkább a metafizika szisztematikus kifejtésének, a német transz-

cendentálfilozófiai hagyomány továbbépítésének, valamint a klasszikus orosz polgári filozófia hazai megismertetésének szentelte. Termékeny szerző. Számos publikációja közt nyolc magyar és német nyelvű monográfiát találunk, ide nem számítva a jezsuita gondolkodó, Weissmahr Béla hagyatékának általa közkinccsé tett köteteit, amelyek a szerző szellemi mestere iránti megbecsülésének érdemes tanúi. Metafizikai főműve, *A feltétlen és a véges* (2009) a metafizika szisztematikus kidolgozására tett nagyszabású kísérlet, amely a szóban forgó kötet belátásainak átfogó kontextusát és alapját képezi.

Az itt bemutatott rövid monográfia alcíme: „Második szabad elmélkedés”. Az „Első szabad elmélkedés” *Ki ítél most?* címmel hasonló terjedelmű és műfajú írás volt, amely a filozófia és teljes civilizációnk devalválódását elemezte olykor kíméletlen és maró kritikával bemutatva azt is, hogy e civilizációs hanyatláshoz miként járult hozzá társtettesként maga az „akadémikus” filozófia, kéz a kézben a szaktudományok összetákolt „tudományos” világképének terjedésével. Mindkét könyvecske „szabad” elmélkedés, ezzel jelezve, hogy írójuk a kifejezés új módját keresi. Nem kíván megfelelni az akadémiai közönség kényes ízlésének, és az elefántcsonttoronyból – vagy inkább a csontok tornyából – kilépve útnak indult, hogy tágasabb olvasóközönség után nézzen. Ám teljesen félreérténék az ambíciót, ha e kötetekben a filozófus leereszkedését látnánk az utca emberéhez. Sokkal inkább valamiféle „segítő”, „szolgáló” bölcsletről van itt szó, egyfajta segíteni vágyó gondolkodásról, amely arra hívja az olvasót, hogy az őt körülvevő szellemi folyamatokat értő módon, élesebb kontúrokkal vegye szemügyre, vagy köznapi életének szürke eseményeiben új mélységeket és újfajta teremtő lehetőségeket pillantson meg.

Az élet értelmetlensége és értelme első észéje, hogy hideg pillantással számot vessen

azzal, miféle szellemi pusztaságba érkeznek szavai, tömören összegzi az első szabad elmélkedés eredményeit, majd világossá teszi, hogy e munka a metafizikai főmű „függeléke”, egy alapkérdés mentén újragondolt rövid aktualizálása, ezzel világossá téve, hogy az elmélkedés miként szervesül organikusan az életműbe. A terjedelmi korlátok okán eltekintek a nyolc fejezet eredeti rendben való iskolás bemutatásától (noha azt kell mondanom, a „németes” filozófiai alaposággal átgondolt szerkezet külön tárgyalást érdemelne), annál is inkább, mivel az utolsó, nyolcadik fejezetben ezt megteszi maga a szerző, kényelmessé téve a könyvesboltban tanácstalanul kedvére böngésző olvasó dolgát. Inkább a kiindulópontok szabad rekonstrukciójára szorítkozom, bízva abban, hogy ezzel nem torzítom az eredeti mondanivalót, hogy azután a teljesebb képért az olvasás és az elmélkedés fáradságához utaljam a kötet jövőbeli olvasóját.

A szerző nem történetileg tájékozódik: folyvást tárgyalásba von, gyakran vitába száll klasszikus gondolkodókkal, de a szöveg nem filozófiatörténet. Nem is szövegek vagy filozófiai fejtörők éleselméjű analitikus ruminálása. Nem is újfajta, eddig sosem látott összefüggéseknek a maguk originalitásában történő bemutatása. Kiindulópontja transzcendentálfilozófiai, amennyiben már mindig is ismert adottságok eredetére, előfeltételeire, pontosabban szólva: lehetőségi feltételeire kérdez rá. E gondolkodás nem a filozófiát akarja visszavezetni állítólagos kezdeteihez, hanem a valódi alapokhoz, a valódi kiindulópontokhoz tér vissza, a hétköznapi életproblémákhoz, amelyek mélyén az emberi szellem alapvető törekvését, és e törekvéssel folyvást szembeszegülő, annak gátját képező adottságokat tapint ki. A valódi probléma (az élet értelmének problémája) abban áll, hogy maga e dinamika és annak gátja a hétköznapi élet tájékozódásában csak ellep-

lezve képes felszínre jutni, be van temetve, makacs homály fedi. E valódi létezésünket fedő homály alkotja a *conditio humanát*, amely szorongásainkban, rutinjainkhoz való visszameneküléseinkben, kétségbeesésünkben, szenvedéseinkben és az élet értelmetlenségének érzésében fejeződik ki húsbavágó elevenséggel. A filozófiai feladat a valódi lényünk mélyén húzóódó ellentétek ontológiai feltárása (*diagnózis*: 2–5.) és feloldása (*pharmakon*: főként a 6. és 7. fejezetek, melyek a belátásokból következő etikát tárgyalják). De miként is néznek ki az alapok, a szombathi ontológia és antropológia?

A Szombath által lefektetett ontológia egységmetafizika: a valóság végső alapzata az Abszolútum, aki egyfajta fokozati ontológia szerint fejeződik ki, mondja ki magát mindenben, ami van. A szerző a klasszikus háromrétegű antropológia mellett köteleződik el, melyben az ember test, lélek és szellem egysége. Az emberi szellem maga a létezésünk lehetőségi feltételét képező, önmagát kibontakoztatni vágyó és a feltétlen felé szüntelen előretörő dinamika, míg a lélek ennek a „testi-tárgyi valónkkal *azonosult* mozzanata (76.)”. Az emberi létezés terén ezzel egy dualista (vagy az egész felől tekintve „monodualista”) ontológiához jut el, amelynek tengelyében a feltétlenség és az önmagát kibontakoztatni vágyó szubjektivitás, valamint az annak természetére szerint folyvást makacsul ellenszegülő véges, téridőbeli korlátozottság áll. Másként kifejezve az emberi létezést a szubjektivitás (önmagát tételezni képes szellemi dinamika) és a világ (tárgyi, biológiai-társadalmi létezés) kettőssége és makacs ellentmondása alkotja. Ez az életben folyvást felszínre törő ellentmondás a *conditio humana*, a szenvedés és értelmetlenségérzés alapja. Amit e bekezdésben a gondolatmenet egyfajta „csontvázaként” a tömörség végett előadtunk, didaktikailag talán indokolható, ám a tényleges gondolatmenet ennél szerve-

sebb. Az itt hivatkozott struktúrákat ugyanis a szerző élettapasztalatok, élethelyzetek, sorskérdések (pl. szenvedés), életszituációk elemzésén keresztül mutatja be és bontja ki. A szöveg erejét éppen az adja, hogy szerzője ontológiai-transzcendentális vizsgálódásait egzisztenciálfilozófiai elemzésekbe ágyazza, ezzel egy-egy, a megalapozáshoz szükséges absztrakt argumentumtól eltérve a spekulatív-érvelő gondolkodás az életproblémák szolgálatába szegődik, így az a benyomásunk támad, hogy a tárgyalás folyvást a valós élet felvetette kérdések keretei közt tájékozódik. Ezt bizonyítja az is, hogy az értelem kérdésehez a gondolatmenet az élet értelmetlenségének elemzésén keresztül jut el. Ám e sorok olvasóját, ha már eddig eljutott, alighanem ez utóbbi érdekli, és türelmetlenül gyors választ követel arra a kérdésre, van-e az életnek értelme. Szombath Attila megközelítésének alighanem leginkább az a nívója, ahogyan az „élet értelme” kifejezésben az „értelem” terminust nem „értelemadásként” vagy „értelme megvalósításként” fogja fel, hanem a „jelentés”-hez közelíti azt, amennyiben szerinte életünk minden pillanata kinyilvánítás, *közlés*. Minden cselekedetünk „beszéd”: arról közöl valamit önmagunknak, másoknak, sőt, egyenesen az Abszolútumnak, hogy a lényünk legmélyét alkotó feltétlen dinamikára milyen választ adtunk: igenljük vagy tagadjuk, esetleg elodázzuk azt. Egyszerűen szólva az az ember hivatása, hogy lélekből szellemmé váljon, kiemelkedjék az anyagi-tárgyi világ korlátozottságából. Tapasztalataink vagy akár szenvedéseink sem pusztán passzív elszenvedései valaminek, „hanem rendeltetésünk szerint vagy azt elvéve veszünk részt azokban, és adunk bennük *válaszokat*: s eredendő értelemben éppen ez az, ami az egyszerre emberi és emberfeletti logosz, vagyis beszéd” (147.). Hogy egy elhibázott élet mindezek alapján miként lehet értelmes, annak átgondolását e sorok olvasójára bízom.

Ha elbizonytalanodna a válaszban, a könyv határozott, egyben világos gondolatmenete segítségével lesz.

Szombath új könyve kerüli a vallási tartalmakat, noha találunk idézeteket Buddhától, Jézustól, ám ezek pusztán megfelelések, az illusztráció, nem a megalapozás részei. Mégis, nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy belátásai mélységesen egybecsengenek a keresztény értékvilággal anélkül, hogy azzal didaktikusan, szájbarágósan vetne számot. A szellem és a világ ellentéte számomra a János-evangélium ontológiáját (Logosz és világ kettőssége) idézi. A saját feltétlenségünkre adott válasz voltaképpen Isten szüntelen hívására a lelkiismeretünk szerint adott válasz. A szellem, azaz a személy mivoltunkból eredő etikai következmények a keresztény etikával rokoníthatók – hogy csak néhány példát idézzek.

Utolsó kérdésem az volna, kihez szól a mű? Amikor a szerző felöltötte köpenyét, vándorbotot fogott, s hátat fordított az elefántcsonttoronynak, kik felé vezettek elsőként léptei? Kik felé nyúlnak a borítón ábrázolt kezek? Aligha tévedek, ha azt mondom, hogy elsősorban a fiatalok és a szenvedők felé. A fiatalok felé, hiszen őket fenyegeti leginkább a kérdés egzisztenciális ereje és a nihilizmus mérgét áruoló kuruzslók sora. A szenvedők felé, mivel a kérdés éle esetükben bőriük alá, a szívig hatol.

Szombat Attila műve olyan elméleti szinten is kiemelkedő önálló gondolkodói teljesítmény, amely emeli a magyar filozófiai irodalom színvonalát. Magam szívem szerint mégis inkább a „filozófiai praxis” irodalmához sorolnám, hogy gazdagítsa a filozófia mint segítő hivatás teoretikusan is elmélyült irodalmát, mely hazánkban szerencsétlen módon még mindig oly szűkös és bátoratlan hangú.

Szeiler Zsolt

Bernardo Olivera: *Éjszakai napsütés. A misztérium és a misztika keresztény értelmezése a monasztikus tapasztalat tükrében*
Szent Maurícius Monostor – L'Harmattan, Bakonybél – Budapest, 2025 (ford. Eöry Zsófia)

A Bakonybéli Szent Maurícius Monostor és a L'Harmattan Könyvkiadó *Lectio divina* sorozatában jelent meg az elmúlt évben magyar nyelven, nagyszerű fordításban ez a könyv, amely talán a keresztény misztika modern kézikönyvének tekinthető.

A könyv szerzője, Bernardo Olivera argentin származású trappista szerzetes, aki mint apát, valamint 1990 és 2008 között a trappista rend generális apátja, igen tág látással rendelkezik. Átfogó szemlélete egyszerre táplálkozik mélyen gyökerező, szilárd istenkapcsolatából és a világot, környezetét, a jelen kultúrát és változásokat figyelő emberi tapasztalataiból. Emellett könyvből kiviláglik annak felelőssége is, hogy megfogalmazza és megmutassa, hogy a monasztikus szerzetességnek milyen mondanivalója lehet és van a mai ember számára.

Szép, ahogyan a ciszterci rend eredeti karizmájának meglevenítésével bátorít minket, monasztikus (ciszterci) szerzeteseket életformánk és ajándékaink valódi megélésére, ami ma sem idejétmúlt vagy különleges dolgokat kíván tőlünk, hanem azt az egyszerű elköteleződést Isten elsőbbsége és szeretete mellett, melyre meghívást kaptunk.

Ugyanakkor arra buzdít minden jóakarató embert, akár keresztény, akár nem, hogy elsősorban alapvető emberi vágyunkra tekintünk, amely a végtelenre irányít bennünket, egy kapcsolatra, mely nem más, mint a szeretet.

A könyv felépítése segíti az olvasót a misztika kérdéskörét tágabb szövegösszefüggésben szemlélni. Az első részben a szerző na-